

(opracowano w WSPE dla uczestników kursu e-learningowego –Wspomaganie nauczycieli edukacji przedszkolnej w pracy z dzieckiem ze SPE)

Dziecko zdolne w przedszkolu

Charakterystyczne cechy dziecka zdolnego ujawniają się stopniowo. Czasem już rodzice niemowlęcia patrzą na nie z dumą, bo umie robić coś, czego inne dzieci w tym wieku jeszcze nie potrafią. Warto przyglądać się swojemu dziecku uważnie, nie należy jednak zbyt mocno przywiązywać się do tych wczesnych osiągnięć dziecka. Maluch potrzebuje czasu i różnorodnych doświadczeń, aby przekonać się, co lubi i umie dobrze robić. Nie należy zbyt wcześnie (wąsko) ukierunkowywać zainteresowań dziecka. Obserwując przedszkolaka można jednak już zauważyć pewne typowe cechy jego funkcjonowania, które wskazują, że prawdopodobnie mamy do czynienia z dzieckiem zdolnym:

- Dziecko łatwo zapamiętuje i uczy się nowych rzeczy, np. wierszyków, piosenek.
- Zadaje dużo pytań, jest zainteresowane swoim bliższym i dalszym otoczeniem.
- Próbuje zrozumieć różne zjawiska, postępowanie ludzi (Dlaczego? W jaki sposób?).
- Posiada umiejętność wnikliwej obserwacji, jest spostrzegawcze.
- Lubi zadania umysłowe, chętnie je wykonuje (czasem są to ewidentnie rozrywki ponad wiek dziecka, np. mali szachiści).
- Potrafi przez dłuższy czas być skupione na tym, co je interesuje.
- Wymyśla nowe zabawy, gry, opowieści.
- Ma ciekawe, abstrakcyjne pomysły, bogatą wyobraźnię
- Wyrażania siebie poprzez prace plastyczne, muzykę, taniec i in.
- Jest dość niezależne, potrafi bronić swoich racji.
- Około 1/3 dzieci zdolnych przed rozpoczęciem szkoły umie czytać i liczyć do 100, posiada szerszy zakres wiedzy niż ich rówieśnicy, wyraźne sprecyzowane zainteresowania.

W wieku przedszkolnym wybitne zdolności ujawniają się w codziennym funkcjonowaniu dziecka w grupie przedszkolnej. U jednych rozwijać się mogą szybciej, u innych wolniej, a niestymulowane mogą po prostu zanikać. Nauczyciele przedszkoli powinni podjąć się wspierania rozwoju wychowanków poprzez działania twórcze i wyzwalanie twórczej aktywności dzieci. U przedszkolaka ujawniają się zazwyczaj uzdolnienia muzyczne, baletowe, językowe i matematyczne. Natomiast na ogół wszystkie dzieci w tym wieku mają uzdolnienia plastyczne, jest to przejaw ogarniającej każde dziecko potrzeby ekspresji plastycznej. Dziecko uzdolnione jest "inne", co można stwierdzić już na podstawie wstępnej obserwacji. Prawidłowości rozwojowe dziecka uzdolnionego można przedstawić w postaci ogólnej charakterystyki, ale należy mieć na uwadze fakt, że pewne kryteria diagnostyczne w wypadku jednych dzieci się sprawdzają, natomiast w wypadku innych – nie.

Ogólna charakterystyka dziecka uzdolnionego

Dziecko 2-3 letnie:

- długo koncentruje się na filmach,
- ujawnia duże zainteresowanie drukowanymi literami i liczbami,
- ma świadomość swoich umiejętności,
- woli zabawę z dorosłymi i starszymi dziećmi,
- bawi się zabawkami przeznaczonymi dla dwukrotnie starszych dzieci,
- wcześniej zaczyna czytać,
- złości je brak szacunku i zrozumienia ze strony dorosłych.

Dziecko w wieku 3-4 lat:

- lubi dyskutować, bardzo dużo mówi,
- interesuje się treścią książek,
- potrafi negocjować,
- potrafi przekonywać i argumentować,
- słucha odpowiedzi w skupieniu,
- okazuje zainteresowanie strategiami działania,
- narzuca innym swoją inicjatywę.

Dziecko w wieku 4-6 lat:

- czyta książki,
- interesuje się dziedzinami wiedzy, którymi zajmują się dorośli,
- intuicyjnie rozumie pojęcia liczb i procedur matematycznych,
- rywalizuje ze starszymi kolegami w grach planszowych,
- ma znakomitą pamięć dotyczącą faktów, zdarzeń i informacji,
- potrafi posługiwać się instrumentami klawiszowymi,
- ma tendencje do myślenia abstrakcyjnego,
- filozofuje, teoretyzuje, spekuluje

Sfera intelektualna

- Dziecko uzdolnione zadaje mnóstwo pytań, przy czym cechą charakterystyczną tych pytań jest ich jakość (pytania "abstrakcyjne" pojawiają się bardzo wcześnie, np. u 2-latka na poziomie 4-latka, a u 8-latka na poziomie 15-latka).
- Potrafi być zawzięte w pogoni za wiedzą i szybciej niż rówieśnicy wychwytuje to, "co istotne", a interesuje się raczej tym, co niezwykle i niekonwencjonalne. Gdy ma do wyboru odpoczynek na podwórku czy lekturę interesującej książki, bez wahania wybierze książkę, gdyż w czysto intelektualnych dążeniach znajduje zarówno przyjemność, jak i wyzwanie.
- Dziecko uzdolnione zagłębia się w szczególnie interesujące go zagadnienia tak szybko, że wręcz nie wiadomo, kiedy opanowuje terminologię danej dziedziny i zaczyna się nią w sposób efektywny posługiwać.
- W podjętej pracy wykazuje taką koncentrację na zadaniu i ciekawość, że zapomina o innych "rzeczach", np. o jedzeniu czy przerwie.
- Zwykle też wcześnie (przed 2 r. ż.) zaczyna mówić i posługiwać się całymi zdaniami oraz wyszukany słownictwem.
- Wcześniej niż rówieśnicy zaczyna jednocześnie czytać ze zrozumieniem oraz pisać. Dziecko uzdolnione uczy się chętnie, szybko i efektywnie, ale woli pracować samodzielnie, według własnego planu.
- Poza tym szybko się nudzi, jeśli musi uczyć się "czegoś" długo, a szczególnie szybko się nudzi przy powtarzaniu dobrze opanowanego materiału.
- Warto uzmysłwić sobie, że wykonanie kolejnych dwudziestu ćwiczeń na pisemne dzielenie, dlatego że jest w tym dzieleniu dobre, dziecko uzdolnione będzie traktowało jako karę za swoje zdolności.
- Natomiast chętnie rozwiąże trudne zadanie z treścią, w którym będzie mogło zastosować swoje tak doskonale opanowane umiejętności. Oczywiście, największe zainteresowanie wzbudza u dziecka materiał nowy.
- Swoistą cechą dziecka uzdolnionego jest ciągłe niezadowolenie ze swoich osiągnięć, ogromna ambicja, perfekcjonizm, ale też zajmowanie się jednocześnie dwoma rzeczami naraz, co (paradoksalnie) nie wpływa na obniżenie poziomu jego koncentracji na zadaniach i efektywności ich wykonania. Nauczyciele mogą zauważyć, że takie dziecko notorycznie nie uważa i kręci się w czasie lekcji – czyli nudzi się ale nie mogą zapominać, że pomimo to doskonale śledzi przebieg lekcji.

Osobowość

- Dziecko uzdolnione wykazuje głęboką wrażliwość na cudze i własne uczucia, niesprawiedliwość i nieszczęścia oraz dużo czasu spędza na marzeniach (posiada wyobraźniowego przyjaciela, z którym rozmawia), co może być błędnie interpretowane jako nieobecność myślową i niepokojące (rozmowy z samym sobą).
- Jest bardzo wrażliwe na krytykę, nie przyjmuje uwag (nawet uzasadnionych), ma silną potrzebę osiągnięć i jest żądne pochwał, a przy tym nie umie (na początku) radzić sobie z niepowodzeniem. Są też dzieci, które mogą być całkowicie samowystarczalne i niezależne – stąd nie przejmują się tym, co inni o nich sądzą. Jednak pod adresem również takich dzieci jakakolwiek krytyka powinna być przemyślana i konstruktywna.
- Dziecko uzdolnione ma niezwykle poczucie humoru - tak zwane subtelne wyczucie ironii i lekki "czarny" humor.

Biorąc pod uwagę cechy osobowości, możemy **wyróżnić dzieci niedojrzałe emocjonalnie oraz dojrzałe emocjonalnie**.

W grupie niedojrzałych znajdować się mogą tak zwane dzieci "nadpobudliwe psychoruchowo", a więc niecierpliwe, nadmiernie ruchliwe, skłonne do natychmiastowych zmian nastroju od euforii do depresji. W kontaktach z innymi przejawiają agresję, dominację, są przekorne i często popadają w konflikty, stąd nie są na ogół lubiane przez rówieśników. W grupie dzieci niedojrzałych emocjonalnie są też dzieci "ogólnie zahamowane" - lękliwe i przesadnie nieśmiałe. Cechuje je skłonność do izolacji lub uległości w stosunku do nauczycieli i grupy rówieśniczej. Dzieci zahamowane prawie nie mają kolegów, a rówieśnicy często nie dostrzegają ich obecności - to dzieci "nie rzucające się w oczy". **Samooceń dzieci niedojrzałych emocjonalnie jest zazwyczaj nieadekwatna** – mają poczucie niższości, nie wierzą we własne siły i zdolności, dlatego też unikają działań, a ich motywacja działania jest lękowa. Małą pewność siebie kompensują marzeniami oraz czasami kamuflują postawą "buntownika".

Z kolei **dzieci dojrzałe emocjonalnie** są zrównoważone, umiarkowanie aktywne psychoruchowo, zwykle mają adekwatne poczucie własnej wartości i samoocenę, potrafią trafnie przewidywać własne sukcesy i porażki. Łatwo nawiązują kontakty społeczne z nauczycielami i kolegami, a ich silna potrzeba dominacji idzie w parze z dużą umiejętnością współpracy, dlatego też są zwykle lubiane przez rówieśników.

Funkcjonowanie społeczne

- Dziecko uzdolnione świetnie odnajduje się w starszym towarzystwie i woli bawić się z dziećmi starszymi oraz dorosłymi. Zabawy na poziomie rówieśników są dla niego prymitywnie proste i mało ambitne.
- Dziecko uzdolnione zwykle wcześniej wykazuje zdolności przywódcze (skłonności dominatywne) i cieszy się mniejszą popularnością w kręgu rówieśników z piaskownicy, ale nie jest to regułą i zmienia się wraz z wiekiem. Z kolei okres dorastania przechodzi ciężiej od nastolatków - jest bardzo krytyczne w stosunku do siebie i obniża się jego ciekawość i aktywność poznawcza, co znajduje odzwierciedlenie w zaskakująco niskich wynikach nauczania.
- Dziecko uzdolnione posiada wysoką wrażliwość moralną i jest idealistą z dużym poczuciem sprawiedliwości, a przy tym potrafi bronić "ważnych spraw" w sposób bardzo przekonujący, nie dbając przy tym o opinię otoczenia.

Zasady pracy z dzieckiem zdolnym w przedszkolu wg Davida Lewisa

- ✓ Stymulujemy dziecko do brania aktywnego udziału w zajęciach,
- ✓ Pozwalamy dziecku popełniać błędy i uporać się z ich skutkami,
- ✓ Nagradzamy za inicjatywę,
- ✓ Zachęcamy dziecko do opowiadania o swoich pomysłach,
- ✓ Stymulujemy wybitne zdolności dziecka,
- ✓ Pozwalamy dziecku odkrywać wiedzę w indywidualnym rytmie

Dziecko na zajęciach będzie aktywne gdy:

- ✓ Cel jest dla niego bliski i wyraźny,
- ✓ Uwzględnia się jego potrzeby i zainteresowania,
- ✓ Ma poczucie bezpieczeństwa, prawo do błędu, otrzyma koniecznie wsparcie i informację zwrotną,
- ✓ Działaniom towarzyszą odczucia i emocje
- ✓ Bierze udział w planowaniu i podejmowaniu decyzji
- ✓ Odczuwa satysfakcję,
- ✓ Ma poczucie własnej wartości
- ✓ Dostrzega się jego wkład pracy, a nie tylko efekt
- ✓ Ma możliwość zrealizowania własnych pomysłów

Jak diagnozować dziecko zdolne?

Psychologowie są zgodni, że identyfikacja zdolności powinna nastąpić bardzo wcześnie – na etapie wychowania przedszkolnego i być kontynuowana w wieku szkolnym, aż do okresu dorosłości. Niezwykle cenna dla diagnozy jest obserwacja zachowania dziecka w zabawie dowolnej i podczas zajęć organizowanych w przedszkolu. Obserwacja powinna być wzbogacona o spostrzeżenia rodziców i osób bliskich. Najczęściej identyfikacja dotyczy poziomu rozwoju intelektualnego, zdolności uczenia się, ujawniające się w szybkim opanowaniu umiejętności czytania, operacji arytmetycznych, płynności werbalnej, bogactwie używanego słownictwa, logicznym rozumowaniu i zainteresowaniu nauką.

Przykładowe metody identyfikacji:

- ✓ Strategia „puli talentów” w której przyjmuje się, że 25% grupy powinno być objęte specjalnym programem edukacyjnym-stały procent zwiększa szansę dla dzieci ze zdolnościami trudnymi do zidentyfikowania.
- ✓ Nominacja czyli wskazanie przez nauczycieli, rodziców, rówieśników (również autonomizacja czyli zgłoszenie się samodzielne dziecka)
- ✓ Skale wskaźnikowe, np. ***Kwestionariusz Rozmowy z Rodzicami opracowany przez Barbarę Janas Stawikowska i Marię Szczerbiak***

Prawidłowa identyfikacja dzieci zdolnych jest, procesem złożonym i wymagającym spełnienia wielu warunków. Należy najpierw przyjąć odpowiedni model zdolności i koncepcję psychologiczną, na bazie których można zbudować strategię diagnostyczną. Niezbędna w tym jest pomoc psychologiczno-pedagogiczną,

Propozycja organizacji pracy nauczyciela z dzieckiem zdolnym

Organizując pracę z dzieckiem zdolnym nauczyciel musi **opracować problem**, który chce uczynić przedmiotem procesu dydaktyczno - wychowawczego. Powinien wyodrębnić dzieci wykazujące zdolności i stworzyć z nich grupy :

- dzieci zdolne teatralnie ,literacko
- dzieci zdolne muzycznie ,tanecznie
- dzieci zdolne plastycznie ,konstrukcyjnie.

Następnie organizuje wspólne z dzieckiem najbliższą przestrzeń. Może być to miejsce do czytania, do obserwacji przyrodniczych czy malowania. Jedyne z tych miejsc mogą być stałe, inne tworzone okazjonalnie, w zależności od pomysłu i potrzeb. Dla dziecka w wieku przedszkolnym miejsca powinny być wydzielone materialnie np. przez ułożenie mebli. Dopiero w tak wyznaczonych miejscach można wprowadzić umowy co do sposobu dalszego postępowania. Każdy przedmiot, jego ułożenie musi czemuś służyć. W wydzielonym i przygotowanym miejscu nauczyciel zapewni dziecku możliwość samodzielnego i dowolnego działania. To poczucie sprawstwa pozwala dziecku poznać radość tworzenia, uświadomić sobie odpowiedzialność za swoje działanie.

Nauczyciel aranżuje sytuację, w której dziecko:

- ⇒ odkrywa problem
- ⇒ próbuje go określić
- ⇒ proponuje rozmaite sposoby rozwiązywania
- ⇒ poszukuje
- ⇒ jest aktywne badawczo.

Nauczyciel **wzmacnia właściwe próby**, zaś próby błędne wykorzystuje do pokazania, iż nie każde działanie prowadzi do wykrycia problemu. **Służy pomocą** w porządkowaniu wyników dziecięcych obserwacji i poszukiwań.

Następnym etapem organizacji pracy może być **ekstrapolacja, czyli przeniesienie opracowywanego problemu na inne treści lub na inną płaszczyznę działania dziecka.**

Kolejnym krokiem pracy jest **relaksacja**. Dziecko poprzez zabawę ruchową, wyraża w ruchu, mimice, pantomimie swoje wrażenia dotyczące opracowywanego zadania, problemu.

Nauczyciel **stwarza sytuację wyzwalającą spontaniczne zachowania dziecka** związane z opracowywanym problemem. Dziecko podejmuje zadania proponowane przez nauczyciela lub samodzielnie wymyśla problem i rozwiązuje go.

Uczestnicząc w przemyślanej przez nauczyciela sytuacji dydaktyczno - wychowawczych dziecko zdobywa wiedzę, porządkując ją, doskonali umiejętności i nabywa nowych doświadczeń.

Trzeba pamiętać, że dziecko zdolne szybko się nudzi powtarzaniem tych samych czynności, dlatego trzeba ciągle poszerzać i wzbogacać zadania stawiane przed nim. Nauczyciel powinien motywować do działania, organizować występy wystawy, konkursy z udziałem dzieci zdolnych, a także współpracować z rodzicami dzielić się z nimi uwagami, spostrzeżeniami, określać wspólne zainteresowania.